

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ГУСАК Людмила Євгенівна

УДК 373.3.091.33:378–028.22:81’243(072)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО АСОЦІАТИВНОГО НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ–2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
БОНДАР Володимир Іванович,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, директор Інституту педагогіки і психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КОВАЛЬ Тамара Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет, завідувач кафедри інформаційних технологій;

доктор педагогічних наук, професор
КОМАР Ольга Анатоліївна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі;

доктор педагогічних наук, професор
ШАПРАН Ольга Іллівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», завідувач кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 25 листопада 2014 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 24 жовтня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Переорієнтація сучасної вищої педагогічної освіти на європейські стандарти відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) передбачає підготовку компетентного вчителя, спроможного до особистісного й професійного зростання.

В ієрархії чинників професійної підготовки, активної самореалізації педагога важливе місце належить його компетентності в асоціативному навчанні, що зумовлено зміщенням термінів вивчення іноземної мови учнями з першого класу. Раннє вивчення іноземної мови, зорієнтоване на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, зумовило активний пошук способів розвитку всебічних резервних можливостей особистості завдяки задіянню в процесі навчання обох півкуль головного мозку, які відповідають як за емоційну (афективну), так і за інтелектуальну (когнітивну) сфери учнів початкової школи. Саме асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів – один зі способів розв'язання цього завдання.

Ефективність асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи значною мірою залежить від рівня готовності вчителів до означеного виду діяльності. Провідну роль у процесі підготовки педагогів до навчання іноземних мов молодших школярів відведено формуванню їхньої професійної компетентності, що відобразилося в Законі України «Про вищу освіту», «Стратегії розвитку національної освіти», «Національній рамці кваліфікацій».

Школі потрібні вчителі іноземних мов, які не просто добре володіють іноземною мовою та методикою її викладання, мають глибокі психолого-педагогічні й предметні знання, а й творчі, самостійні, компетентні фахівці, спроможні сформувати в молодших школярів іншомовну компетентність рівня А1. Сучасні вимоги до вчителя зумовлюють перехід від процесуальної до результативної (компетентнісної) парадигми навчання, для якої характерні інтегроване засвоєння знань, використання інноваційних технологій, опанування відповідних компетенцій.

Теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу вивчити значний досвід, накопичений у теорії та практиці вищої освіти. Фундаментальна основа підготовки майбутніх учителів іноземних мов початкової школи – дослідження, спрямовані на філософське осмислення освіти й виокремлення ціннісних основ її модернізації (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін.), теоретичні основи формування особистості майбутнього фахівця (В. Бондар, Н. Гузій, В. Кравець, О. Мороз, Д. Ніколенко, В. Сластьонін, Т. Яценко й ін.); формування професійної компетентності майбутніх педагогів (І. Бех, О. Дубасенюк, В. Луговий, О. Пехота та ін.), удосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах (А. Алексюк, Г. Балл, В. Безпалько, І. Бех, В. Бондар, Р. Вернидуб, П. Гусак, Н. Дем'яненко, М. Євтух, І. Лернер, В. Монахов, О. Падалка, В. Паламарчук, О. Романовський, М. Шеремет й ін.), вивчення

особливостей творчої педагогічної діяльності, яка сприяє розвитку креативних здібностей особистості фахівця (О. Киричук, Н. Кічук, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Меднік, Н. Нікандров, М. Поташник, І. Синиця, С. Сисоєва, Р. Скульський, Г. Сухобська, Е. Торренс, С. Хмельковська, М. Холодна та ін.). Визначення проблем професійної підготовки педагога здійснено в дослідженнях В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Кравця, Т. Коваль, О. Мороза, О. Пехоти, Л. Пуховської, В. Семиченко, О. Тимошенка, В. Чайки, О. Шапран, В. Шахова й ін. Теоретико-методологічні аспекти підготовки майбутнього фахівця початкової школи в системі вищої освіти відображено в працях вітчизняних учених, зокрема І. Бужина, М. Вашуленка, П. Гусака, А. Коломійця, Л. Коваль, О. Комар, С. Литвиненко, С. Мартиненко, О. Митник, Д. Пашенко, Л. Петухова, О. Савченко, О. Хижної, Л. Хоружої, Л. Хомич, І. Шапошнікової та ін. Проблема підготовки майбутніх учителів іноземних мов привертає особливу увагу протягом останніх десятиріч і стала предметом наукового пошуку дослідників (В. Баркасі, О. Бігич, І. Бім, Л. Биркун, Н. Бориско, І. Верещагіна, Л. Засекіна, О. Коломінова, М. Князян, Т. Колодько, Т. Коноваленко, І. Мамчур, Л. Морська, Г. Рогова, С. Роман, О. Рудич, Н. Савчак, Ю. Стиркіна, Л. Чернявський, Н. Скляренко, А. Шишко та ін.). Серед наукових праць із проблем удосконалення навчання іноземних мов у початковій школі варто відзначити таких українських авторів, як О. Бігич, А. Гергель, М. Денисенко, Н. Жеренко, О. Коломінова, К. Маслієва, С. Ніколаєва, К. Онищенко, О. Паршикова, О. Петренко, В. Плахотник, В. Редько, С. Роман й інші.

Особливий науковий інтерес у межах нашого дослідження викликає наукова розвідка О. Паршикової, у якій розроблено теоретичні основи іншомовної освіти в початковій школі та створено концепцію формування іншомовної комунікативної компетенції на рівні елементарного користувача А1, визначено оптимальні методи й прийоми ефективної системи навчання іноземних мов молодших школярів, що узгоджує результати досліджень психолінгвістики, вікової психології та фізіології з методичними основами навчання іноземних мов у початковій школі.

Проте, на нашу думку, спрямованість наукових досліджень на розвиток асоціативної природи пізнання в процесі навчання іноземних мов учнів початкової школи вивчено недостатньо. Варто зазначити, що у вітчизняній психолого-педагогічній науці асоціативному навчанню приділено обмаль уваги. Водночас потрібно вказати на вагомість дисертаційних робіт О. Горошко й У. Марчук, пов'язаних із дослідженням вербальних асоціацій у галузі мовознавства, і дисертацій Р. Ібрагімової та Н. Маркової щодо проблем розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі асоціативної уяви.

Цілісну концепцію методичної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи представлено в дослідженні О. Бігич. Науковець пропонує систему формування методичної компетенції майбутнього фахівця з іноземної мови стосовно іншомовної освіти молодших школярів. Проте аспекти підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи й досі залишаються предметом наукових дискусій дослідників.

Вивчення стану асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів та рівня підготовки майбутніх педагогів до окресленого виду діяльності в теорії й практиці дало змогу виявити суперечності на різних рівнях:

- *соціально-педагогічному* – між суспільними потребами в компетентних учителях, спроможних до успішного навчання іноземної мови учнів початкової школи з першого року навчання, та недостатнім рівнем підготовки майбутніх фахівців; підвищенням уваги до здійснення якісного навчання іноземних мов із першого класу й відсутністю адекватних технологій навчання; позитивними результатами асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи та відсутністю відповідної системи підготовки;
- *науково-теоретичному рівні* – між необхідністю підготовки майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів і недостатньою розробленістю теоретичних і методичних основ підготовки; вимогами до професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи й недостатньою теоретичною та практичною розробкою педагогічних умов, необхідних для ефективної реалізації процесу їх підготовки;
- *науково-методичному рівні* – між необхідністю ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності й недостатньою розробленістю змісту, форм і методів їх підготовки до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів; об'єктивною необхідністю розвитку творчих здібностей учнів початкової школи та недостатньою кількістю методичних розробок і практичних напрацювань щодо розвитку креативності майбутніх педагогів.

Усунення зазначених суперечностей вимагає концептуально-методологічних підходів до підготовки сучасного вчителя іноземної мови початкової школи. Нерозробленість цього виду підготовки в педагогічній теорії та практиці, її актуальність зумовили вибір теми нашого дослідження **«Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає тематичному плану наукових досліджень Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Психологія професіоналізму особистості: технології професійного самозбереження в практиці» (державний реєстраційний № 0113U002217), «Активізація мотиваційних трансформацій у процесі професіоналізації особистості» (державний реєстраційний № 0106U000274).

Тему дисертації затверджено вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 30.12.2010 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 6 від 19.06.2012 р.).

Мета дослідження – розробити та здійснити теоретико-методичне обґрунтування системи поетапної підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи.

Поставленою метою передбачено розв'язання таких дослідницьких **завдань**:

1. Розкрити теоретичні проблеми та сутнісні характеристики асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів у контексті підготовки майбутніх учителів.
2. Розробити й науково обґрунтувати теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх педагогів початкової школи на основі реалізації компетентнісного підходу.
3. Розробити та обґрунтувати систему поетапної підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи.
4. Теоретично обґрунтувати сутність і структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.
5. Визначити критерії, рівні та стан готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи.
6. Експериментально перевірити розробленість поетапної системи підготовки майбутніх педагогів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовки майбутніх учителів іноземної мови початкової школи.

Предмет дослідження – система підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є використання загальнонаукових методів пізнання: *теоретичних*: насамперед методу системного аналізу явищ у їх взаємообумовленості й взаємодії, що дало змогу з'ясувати сутність підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання учнів початкової школи; методів моделювання, узагальнення, проектування, класифікації для обґрунтування концептуальних положень і системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів; *емпіричних*: спостереження, бесіди, анкетування, тестування, методу експертних оцінок, методик рівня сформованості готовності майбутніх учителів до навчання іноземних мов учнів початкової школи, педагогічного експерименту для перевірки ефективності запропонованої системи підготовки; *статистичних*: кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, визначення χ^2 -критерію для з'ясування статистичної значимості відмінностей експериментальної й контрольної вибірок.

Науково-теоретичним підґрунтям роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі філософії, педагогіки, психології, методики, лінгводидактики тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*:

– *визначено* зміст поняття «асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів» як вербально-невербальної взаємодії вчителя й учнів, у результаті якої через уключення асоціативних механізмів засвоєння формується іншомовна комунікативна компетентність молодших школярів; системотвірною складовою асоціативного навчання молодших школярів *визначено* метод асоціативних

символів; із позицій асоціативного навчання учнів молодших класів *запропоновано* теоретичну модель майбутнього вчителя іноземних мов початкової школи на компетентнісній основі, який під час навчання у вищому навчальному закладі опановує іншомовну компетентність; у контексті моделі майбутнього педагога *розроблено* теоретико-методичні основи його підготовки до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів як єдності її методологічної, предметно-змістової й методичної складових; *теоретично обґрунтовано та цілісно представлено* систему підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи у взаємозв'язку (цільового, теоретико-методологічного, пізнавально-змістового, операційно-діяльнісного, діагностично-результативного) компонентів підготовки, кожен із яких розкрито на системно-підсистемному рівні з виокремленням системотвірної основи; *запропоновано* авторське визначення поняття «готовність майбутнього вчителя початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів» як інтегративне утворення особистості, яке відповідно до її компонентного складу характеризується асоціативно-творчими компетенціями, спрямованими на впровадження асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи; *обґрунтовано* структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний і рефлексивно-оцінний), критеріями визначення ефективності якої є мотиваційні тенденції у сфері асоціативного навчання іноземної мови учнів початкових класів, професійна обізнаність у сфері навчання іноземної мови молодших школярів засобами асоціативних символів, ступінь сформованості специфічних креативних компетентностей, оцінка ступеня прояву професійно-особистісних якостей; за критеріальними показниками *визначено* рівні професійної готовності майбутніх педагогів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи (високий, середній, низький); *проаналізовано* сучасний стан підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів; *доведено* позитивний вплив розробленої поетапної навчально-методичної системи на формування готовності майбутніх педагогів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи; за розробленою системою *представлено* модель підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів;

– *удосконалено* теоретичні положення щодо змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів початкової школи, загальні й специфічні принципи підготовки майбутніх фахівців; педагогічні умови; етапи підготовки; критерії, показники рівнів (низького, середнього, високого) сформованості компонентів готовності до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів; способи реалізації системи підготовки (лекційні та практичні заняття, індивідуальна й самостійна робота, методичний портфоліо, метод асоціативних символів та асоціативних мап, розв'язання студентами завдань асоціативно-креативного характеру під час навчання й педагогічної практики, науково-дослідна робота студентів);

– *набули подальшого розвитку*: теоретичні положення про підготовку фахівця як сукупності світоглядної, наукової та професійної підготовки; сутність понять «професійна підготовка», «фахова підготовка», «іншомовна фахова підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «готовність до професійної діяльності»; поняття «професійна підготовка вчителя іноземної мови початкової школи» на процесуальному (навчання) й результативному (готовність) рівнях; структура професійної компетентності фахівця, яка представлена крізь призму його готовності до професійної педагогічної діяльності відповідно до компетентнісного підходу; диференціація понять «компетентність» і «компетенція» щодо функціонально-діяльнісного підходу: компетенцію визначено як інтеграцію знань, умінь, способів діяльності, соціальних комунікацій, що передбачає розв'язання певної освітньо-професійної функції; а компетентність – це спроможність фахівця реалізовувати отримані компетенції в певному виді професійної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, яке включає *навчально-методичні комплекти* з асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, *монографію* «Підготовка майбутнього вчителя до асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі», *навчально-методичні матеріали* «Підготовка учителя до роботи з англomовною дитячою літературою», авторську програму й методичні рекомендації «Англійська мова для дітей молодшого шкільного віку загальноосвітніх навчальних закладів за методикою асоціативних символів», програму та методичні рекомендації «Граючись, учимось. Англійська мова», «Граючись, учимось. Англійська мова в рухах для дітей за методикою асоціативних символів», а також відповідні методичні посібники. Самостійну практичну цінність мають змістове й організаційно-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, розроблена варіативна складова підготовки, а саме: авторська програма спецкурсу «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів» і спецпрактикуму «Урок асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі», навчально-методичні матеріали. У роботі розкрито положення про сутність асоціативного навчання. Його показники, детермінанти, одержані теоретичні й емпіричні дані – важливий матеріал для вдосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів до успішного навчання іноземних мов молодших школярів. Розроблені теоретичні та методичні матеріали дослідження доцільно використовувати в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку учителів іноземних мов для початкової школи.

Основні положення та **результати дослідження впроваджено** в практику підготовки майбутніх учителів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-31/01/1579 від 20.05.2014 р.), Тернопільського

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1220 – 33/03 від 17.11.2011 р.), Вінницького національного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/24 від 03.06.2014 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 398 від 21.05.2014 р.), Луцького педагогічного коледжу (довідка № 250/1 від 24.06.2014 р.), керівництво експериментальним майданчиком із впровадження методу асоціативних символів у навчальних закладах міста Луцька (НВК № 9, НВЗ № 7, НВК № 24, «Маленька школа» при Палаці учнівської молоді) та Волинської області (Павловичівська, Привітневська й Старозагорівська ЗОШ Локачинського району, а також у ДНЗ № 32, ДНЗ № 38, ДНЗ № 2, ДНЗ № 22, ДНЗ № 13) (довідка № 16-12/1232 від 23.05.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях. Ідеї й розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, здобувачем не використовувалися. В опублікованих у співавторстві наукових працях [2–10; 14; 26–29; 33; 34] особистим внеском дисертанта є власні теоретичні розробки сутності асоціативного навчання, аспектів впливу асоціативної природи пізнання молодших школярів на вивчення іноземної мови; психолінгвістичних особливостей учнів початкової школи, лінгводидактичних основ асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, способів підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи; ролі індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутнього педагога, умов і можливостей його формування в процесі професійної підготовки майбутніх учителів.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях «Сравнительная педагогика в условиях Международного сотрудничества и европейской интеграции» (Брест, 2006), «Wspolczesne strategie i wyzwania edukacyjne» (Chelm, 2011), «Educacja permanentna jako wspolczesne wyzwania cywilizacyjne» (Zamosc, 2011), Міжнародній соціально-педагогічній конференції (Луцьк, 2012), «Modern trends in the use of Yan Amos Komenskyi didactic ideas» (Умань, 2012), «Wspolczesne strategie i wyzwania edukacyjne» (Chelm, 2012), «Здоров'я, освіта, наука та самореалізація молоді» (Луцьк, 2013), «Wspolczesne strategie i wyzwania edukacyjne» (Chelm, 2013–2014), «Сучасний світ: доступність та інклюзія – нова якість життя» (Луцьк, 2013), «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (до 200-річчя з дня народження С. А. К'єркегора) (Київ, 2014), «Сучасні тенденції використання дидактичних ідей Я. А. Коменського» (Умань, 2014), «Професійна підготовка вчителя початкових класів: актуальні проблеми філології та лінгводидактики» (Луцьк, 2014); *всеукраїнських науково-практичних конференціях* «Професійна підготовка вчителя іноземної мови початкової школи: проблеми, реалії, перспективи» (Луцьк, 2010), «Сучасні освітні технології у викладанні іноземної мови в початковій школі: стан, тенденції та перспективи розвитку» (Луцьк, 2010), «Сучасні освітні технології у

викладанні іноземної мови в початковій школі: стан, тенденції та перспективи розвитку» (Луцьк, 2011), «Традиції та інновації у підготовці вчителя початкової школи (Умань, 2012), «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (Умань, 2013); *всеукраїнських, регіональних та обласних науково-практичних семінарах і конференціях*: «Психодидактичні умови застосування технології ситуативного навчання в підготовці майбутніх учителів» (Луцьк–Умань, 2013), семінарі-зустрічі фахівців англійської мови з питань викладання предмету в контексті нових державних освітніх стандартів (Луцьк, 2013), науково-методичному семінарі «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасному освітньому просторі» (Кременець, 2013), науково-методичному семінарі «Безпека особистості в Інтернеті та соціальних мережах» (Луцьк, 2013), Всеукраїнському науково-методичному семінарі-тренінгу «Психодидактичні умови застосування технології ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів» (блок перший) (Луцьк–Умань, 2013), науково-методичному семінарі «Keeping it real: teaching real English» (Cambridge English Certificate) (Lutsk, 2013), круглому столі «Актуальні питання розвитку дошкільної освіти» (Луцьк, 2013), семінарі заступників директорів із методичної роботи ЗНЗ міста Луцька «Актуальні проблеми становлення педагогів-професіоналів в умовах багатовекторної системи неперервної освіти» (Луцьк, 2014), II Всеукраїнському науково-методичному семінарі-тренінгу «Особливості застосування сучасних технологій навчання у вищому навчальному закладі» (54 години) (Умань–Луцьк, 2014); щорічних *звітних науково-практичних конференціях* Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Матеріали й результати дослідження обговорено й схвалено на наукових семінарах педагогічного інституту, кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей та кафедри соціальної педагогіки і педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Апробацію проблем асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів здійснено у виступах на нарадах, щоквартальних семінарах міського відділу освіти Луцької міської ради.

Кандидатську дисертацію на тему «Педагогічне спілкування молодого учителя як фактор його професійного становлення» захищено в 1989 році в Київському державному педагогічному інституті імені Максима Горького. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використано.

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 40 наукових навчально-методичних праць, а саме: монографію; 25 статей у наукових фахових та зарубіжних виданнях, 17 із яких – одноосібні; два підручники; вісім навчально-методичних посібників, рекомендацій і програм; чотири статті в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших наукових виданнях.

Структура дисертації й логіка викладу матеріалу відображають послідовність розв'язання основних завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг

дисертації викладено на 571 сторінці, основний текст – на 401. Робота містить 25 таблиць і 24 рисунки, додатки на 124 сторінках. У списку використаних джерел – 616 позицій, 47 із яких – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, ступінь наукової розробки названої тематики, розкрито зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, схарактеризовано методи, наукову новизну та практичне значення, відображено апробацію й упровадження результатів, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів у контексті підготовки майбутніх учителів іноземних мов початкової школи»** висвітлено психолінгвістичні, лінгводидактичні й технологічні основи асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи, схарактеризовано науковий тезаурус асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, описано метод асоціативних символів як системотвірну складову асоціативного навчання.

Обґрунтовано доцільність застосування асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі, його ефективність у формуванні іншомовної компетентності учнів початкової школи рівня А1 та необхідність підготовки компетентних учителів, спроможних і готових до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів із першого класу. Для цього розглянуто й обґрунтовано теоретико-методологічні основи асоціативної природи навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи, психологічні передумови асоціативного навчання молодших школярів, психолінгвістичні, лінгводидактичні та прикладні особливості асоціативного навчання іноземної мови учнів початкової школи. У контексті асоціативного навчання молодших школярів проаналізовано поняття «асоціація» як таке, що виникає при згадуванні іншого (латин. *associo* – «з'єдную», «зв'язую»), представлено генезу використання асоціацій у філософії, психології, дидактиці тощо. Особливу увагу приділено появі таких галузей науки, як асоціативна психологія, асоціативна лінгвістика, асоціативна граматики, асоціативна лінгводидактика.

З'ясовано роль асоціативної психології, творцем якої є Д. Гартлі, у становленні та розвитку асоціативної природи психологічних процесів, станів і властивостей; описано напрями асоціативної психології – механістичного (Д. Гартлі, Д. Прістлі та ін.) і суб'єктивно-ідеалістичного матеріалізму (Д. Юм); представлено трактування асоціацій різними психологічними науковими школами – англійською (В. Вундт, Г. Мюллер, Т. Рібо, Ір. Тен, Т. Циген), американською (В. Джемс і Е. Торндайк), російською (І. Сеченов та І. Павлов та ін.).

Для реалізації асоціативного навчання дуже важливий висновок учених про рефлекторну природу асоціацій (О. Горошко), який свідчить, що їх створення

можна і активізувати, і гальмувати через підкріплення чи непідкріплення асоціативних зв'язків, які активізуються словом. Асоціативний потенціал слова вивчали О. Залєвська, А. Клименко, Ю. Караулов та ін.; асоціативні механізми мислення досліджували О. Леонтьєв, О. Лурія й ін. Текстові асоціації, пов'язані зі структурою тексту та обумовлені нею, опрацьовували такі вчені, як І. Бабенко, С. Карпенко, Л. Климова. Надзвичайно важливі для асоціативного навчання твердження когнітивістів (Ю. Караулов, Ж. Вандрієс, А. Потебня), котрі припускають, що у свідомості людини наявні деякі сітки, у вузлах яких зберігається інформація. Актуалізація одного вузла (наприклад за допомогою слова-стимулу) спричиняє збудження, «витягування», «висвічування» інформації.

В українській лінгвістиці вербальні асоціації, започатковані М. Муравицькою, Н. Бутенко, Д. Тереховою та ін., потребують комплексного й цілісного дослідження, зокрема в межах теорії міжкультурної комунікації. У результаті роботи багатьох науковців (Ю. Караулова, Н. Уфімцевої, Г. Черкасової) укладено шеститомник «Асоціативний тезаурус сучасної російської мови». Ця праця теоретично обґрунтувала появу асоціативної лінгвістики.

Із погляду досягнень лінгводидактичної науки описано й обґрунтовано механізми асоціативного навчання іноземної мови. Акцентовано увагу на базових концепціях навчання іноземних мов, ідеї яких використовують в асоціативному навчанні іноземних мов учнів початкової школи: В. Артемов – мимовільне та довільне засвоєння іншомовного матеріалу; Б. Беляєв, М. Кабардов – два типи опанування іноземної мови (комунікативний і некомунікативний); Л. Серков, М. Давлетшин, П. Іванов, І. Блавацька – мовна здібність та спроможність опанувати мову; І. Баринкіна, І. Зимня, Л. Цветкова – вербальна й невербальна сфери психічної діяльності учня; Л. Виготський – зв'язок мовленнєвої діяльності дитини із символічним заміщенням (жести, гра та малювання тощо).

У навчанні іноземних мов ефективні методики, які ґрунтуються на асоціативно-образному мисленні учнів початкової школи: метод графічних асоціацій (О. Пащенко), метод звукових (фонетичних) асоціацій (Н. Маркова), комбінований асоціативний метод (І. Баринкіна), асоціативний метод поєднання – ейдетизм (І. Матюгін), тезаурусний метод навчання молодших школярів із використанням асоціативних полів слів (Р. Ібрагімова), метод mindmapping – побудова асоціативних мап (Т. Б'юзен) та інші, які допомагають учням початкової школи переборювати труднощі в оволодінні рідною й іноземною мовами принципово новим способом.

Такі напрацювання дають підставу стверджувати про особливий вид асоціативного навчання в дидактичній науці та практиці. Загалом можна зробити висновок, що асоціативне навчання – це вербально-невербальна суб'єктно-об'єктна комунікація, у результаті якої формуються навчальні компетентності школярів. Відповідно, *асоціативне навчання іноземних мов учнів початкової школи* – це вербально-невербальна взаємодія учителя та школярів, у результаті якої через

уключення асоціативних механізмів засвоєння матеріалу формується іншомовна комунікативна компетентність.

Відповідно до нових цілей і завдань навчання іноземних мов у початковій школі, вікових та індивідуальних особливостей учнів початкової школи і їхніх потреб (у грі, русі, зовнішніх враженнях, пізнанні), асоціативної природи пізнання молодших школярів Луцькою науковою школою (С. Гунько, З. Коновалюк й ін.) під керівництвом дисертантки розроблено та апробовано метод асоціативних символів (МАС). Це спосіб взаємодії вчителя й учнів, виражений поєднанням мови, рухів, жестів, міміки, які лежать в основі асоціативного навчання молодших школярів. Ігрова складова цього методу, яка ґрунтується на принципі природовідповідності, покращує сприймання та відтворення інформації, спираючись на властиве кожній дитині асоціативне пізнання дійсності, уміння уявляти й фантазувати, що створює умови, максимально наближені до життєвих ситуацій, і робить процес вивчення іноземної мови доступним та невимушеним. Проте навчання іноземних мов за цією методикою потребує спеціальної підготовки майбутніх учителів початкової школи до окресленого виду діяльності. Асоціативне навчання іноземної мови молодших школярів під силу лише креативному педагогу.

У другому розділі «**Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів до навчання іноземних мов молодших школярів**» здійснено системний аналіз базових понять підготовки: «професійна підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «фахова підготовка», «методична підготовка», «спеціальна підготовка», «практична підготовка»; розкрито методологічні підходи до досліджуваної проблеми, визначено компетентнісний підхід до підготовки як базовий, системотвірний, що визначає її прикладну спрямованість.

На основі здійсненого аналізу різних тлумачень підготовку визначено як *процес набуття соціального досвіду через засвоєння певної навчальної інформації, що приводить до формування готовності як сукупності певних компетенцій*. У контексті дослідження досить близьким є поняття «професійна підготовка», що виступає компонентом підготовки фахівця. На основі аналізу наукової літератури (Ю. Дорошенко, О. Лугова, Т. Осадча, О. Павлик, В. Семиченко та ін.) зроблено висновок, що *професійна підготовка фахівця – це процес здобуття професійної освіти з окремого напрямку його підготовки, у результаті якого формуються загальнопрофесійні й фахові компетентності*. Визначено, що в структурі професійної підготовки фахівця чільне місце займає загальнопрофесійна підготовка, яка передбачає засвоєння навчальної професійно орієнтованої інформації та є базовою щодо фахової підготовки. Останню розглянуто як *таку, що забезпечує формування компетенцій, які безпосередньо сприяють виконанню конкретних професійних функцій, та компетентностей у певному виді професійної діяльності: спеціальної, технологічної й практичної (відповідно до структури професійної підготовки фахівця)*.

Спеціальна фахова підготовка передбачає формування теоретико-методологічних знань і вчень, що визначають основні сфери професійної діяльності фахівця. Найчастіше це відбувається у вигляді засвоєння фундаментальних дисциплін, які характеризують певну професію. *Технологічна* фахова підготовка, пов'язана з формуванням процесуальних аспектів реалізації професійних функцій фахівця, забезпечується через освоєння певних методик, технологій, тренінгів, управлень тощо. *Практична* фахова підготовка спрямована на формування прикладних компетенцій у трудовій діяльності майбутнього педагога за окремою спеціальністю. Це найчастіше відбувається у формі розв'язування практичних завдань, різноманітних практик, стажувань тощо.

Відповідно до структури підготовки фахівця в руслі наукового дослідження здійснено структурно-змістовий аналіз підготовки вчителя іноземної мови початкової школи, яка включає спеціальну іншомовну, методичну й практичну фахову підготовку (рис. 1). Зі змістових позицій *іншомовна фахова* підготовка реалізовується в процесі вивчення таких навчальних дисциплін, як «Іноземна мова професійна», «Практичний курс іноземної мови», «Дитяча іншомовна література» та ін. *Методична фахова підготовка* забезпечується вивченням таких навчальних дисциплін, як «Іноземна мова з методикою викладання», «Методика навчання іноземних мов у початковій школі», а також базового спецкурсу «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів». *Практична фахова* підготовка здійснюється в процесі опрацювання базового спецпрактикуму «Урок асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі» і проходження студентами низки педагогічних практик.

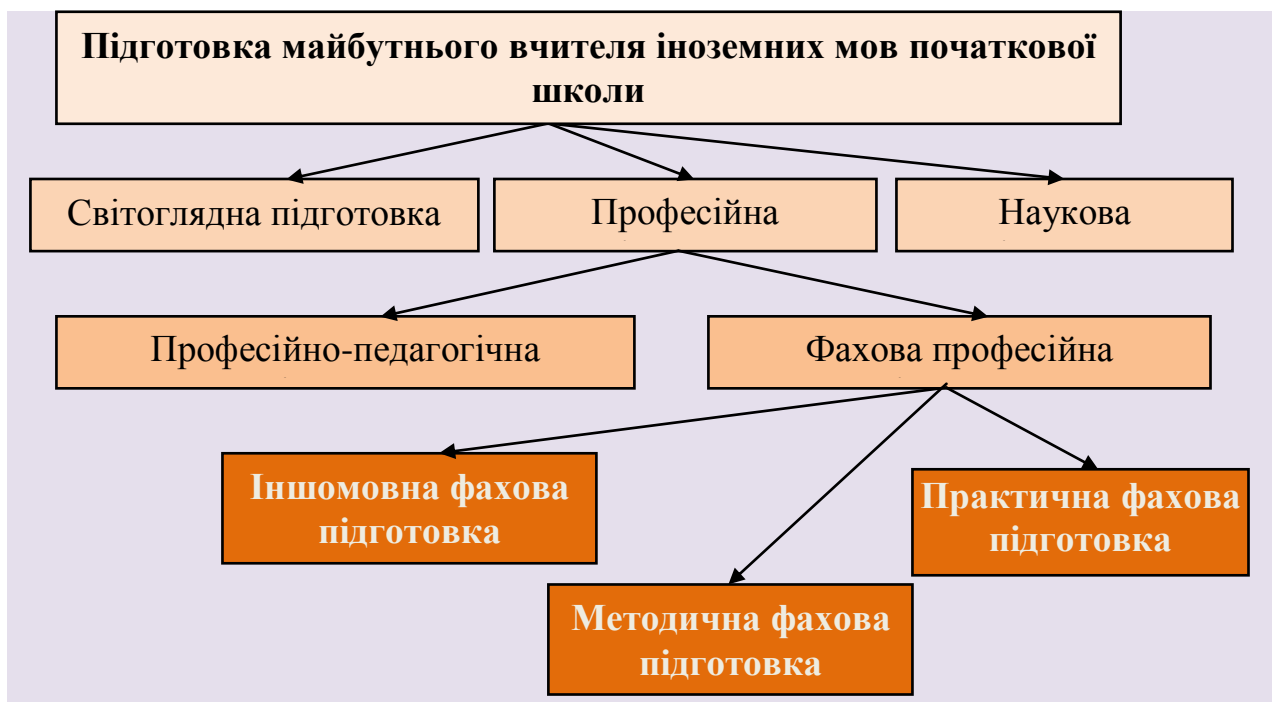

Рис. 1. Структура підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у початковій школі

Системотвірною основою підготовки майбутніх учителів іноземної мови початкової школи визначено компетентнісний підхід, у контексті якого розмежовано поняття «компетенція» й «компетентність». Найближчими до їх розуміння є тлумачення, висловлені А. Хуторським та Л. Безкоровайною, за якими компетенція складає ресурс (потенціал) випускника університету, відчужену, наперед задану соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки студента, а компетентність – це актуальний прояв компетенції в діяльності кожним окремим фахівцем, особистісна якість студента.

У результаті дослідження запропоновано власне трактування компетенції як *інтеграції знань, умінь, способів діяльності й соціальних комунікацій, що передбачає розв'язання певної освітньої функції*. Компетентність визначено як *спроможність фахівця реалізовувати отримані компетенції в певному виді діяльності*. Професійну компетентність представлено як ключову проблему підготовки спеціаліста, що розглядається в тісному зв'язку з поняттям готовності як її результативної складової. Виділено такі компоненти професійної готовності: *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний, рефлексивно-оцінний*, критеріями яких є складники професійної компетентності: *мотиваційно-цільовий, комунікативно-змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивно-особистісний*. Отже, професійна готовність та професійна компетентність виступають критеріально-результативною особливістю професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови початкової школи.

У третьому розділі **«Теоретико-методологічні особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів»** обґрунтовано теоретичні засади підготовки майбутніх педагогів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, схарактеризовано дидактичні підходи та принципи підготовки, представлено адаптовану до асоціативного навчання модель майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи, розроблено структуру й критерії готовності майбутнього педагога до окресленого виду діяльності.

Теоретико-методологічну основу процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів побудовано на таких методологічних підходах, як компетентнісний, системний, професійно-особистісний, особистісно орієнтований, комунікативний, діяльнісний, рефлексивний, середовищний, гуманістичний, аксіологічний, акмеологічний, технологічний, кожен із яких дає змогу регулювати окремий аспект підготовки. Компетентнісний підхід визначено фундаментальною основою, а системний – загальнонауковою. *Компетентнісний підхід* як системотвірний дає змогу визначити та сформулювати в майбутніх учителів початкової школи професійну асоціативно-креативну компетентність, а також заохочувати студентів до саморозвитку, самореалізації й формування особистісного суб'єктивного досвіду з окресленого виду діяльності. *Системний підхід* сприяє організації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи як цілісного педагогічного

процесу, а також уможлиблює виокремлення компонентів системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов учнів молодших класів, орієнтує на встановлення зв'язків між ними. *Професійно-особистісний підхід* дає змогу забезпечувати підготовку студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів як невід'ємної складової частини його професійної підготовки до навчання іноземних мов молодших школярів із першого року їх навчання в школі. *Особистісно орієнтований підхід* сприяє здійсненню диференційованого добору засобів, форм і методів організації навчально-виховної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, ураховуючи їхні особистісні та індивідуальні особливості, рівень готовності до навчання, самоосвіти й самовиховання. *Комунікативний підхід* передбачає вербально-невербальну комунікацію в процесі асоціативного навчання, а *діяльнісний* зорієнтовує на активне й усвідомлене засвоєння навчального матеріалу в прикладній спрямованості. *Рефлексивний підхід* дає змогу сформувати в майбутніх учителів початкової школи вміння й навички для проектування та оцінки своєї діяльності у сфері асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, а також готовність самостійно розв'язувати проблеми асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. *Середовищний підхід* визначає сукупність цілеспрямовано створених педагогічних умов, що забезпечують ефективність функціонування системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Гуманістичний підхід* відображає гармонізацію педагогічних відносин у суб'єкт-суб'єктній організації підготовки майбутнього педагога іноземних мов початкової школи. *Аксіологічний підхід* до підготовки майбутнього педагога до асоціативного навчання учнів початкової школи передбачає, з одного боку, формування в студентів системи ціннісних орієнтацій, які задають загальну спрямованість інтересам і прагненням особистості, мотиваційну складову діяльності, із другого – визначає компетентнісний зміст компонентів підготовки та впливає на рівень готовності майбутнього фахівця до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. *Акмеологічний підхід* передбачає становлення педагогічної майстерності, засад педагогічної творчості й суб'єктності майбутніх учителів, допомагає у формуванні стратегії асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи в майбутніх фахівців. *Технологічний підхід* передбачає здійснення процесу формування фахової компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкових класів як сукупності мети, змісту, методів та засобів гарантованого досягнення запланованих результатів за умови функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів.

У межах загальнодидактичних підходів виокремлено принципи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, які систематизовано відповідно до стратегії, тактики та особистісної спрямованості підготовки. Так, до першої групи віднесено принципи, що *визначають стратегію*

підготовки означеного фахівця, – стратегічні (професійної спрямованості, компетентності, цілеспрямованості навчання); до другої – які *регулюють процес підготовки*, – технологічні (принципи системності, систематичності, наочності, природовідповідності, оптимізації навчання, навчальної взаємодії, активності, організації самоосвіти й самовиховання студентів, оптимізації); до третьої групи належать принципи, які *визначають спрямованість підготовки на особистісно-професійний розвиток* майбутнього вчителя, – професійно-розвивальні (індивідуалізації, формування творчого потенціалу, рефлексії).

У контексті підходів та принципів підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів серед функцій (освітня, виховна, розвивальна, комунікативна, адаптаційна, діяльнісна, технологічна, інтегрувальна) як інтегративну виокремлено креативно-формувальну.

На основі аналізу підходів, принципів і функцій підготовки створено теоретичну, *адаптовану до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів модель* майбутнього вчителя початкової школи на компетентнісній основі, яка є системотвірним чинником для добору змісту освіти й форм його реалізації в навчальному процесі. Теоретична модель асоціативної діяльності педагога, яка представлена описом того, до чого повинен бути придатний майбутній учитель, до виконання яких функцій він має бути готовий і якими якостями володіти, зумовлена переходом від кваліфікаційної до компетентнісної моделі, тобто орієнтованої на сферу професійної діяльності. До загальноприйнятих основних груп компетентностей (ключових, базових і спеціальних) у контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне додати специфічні, які обумовлені особливістю асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. Базовою специфічною компетентністю визнано творчо-асоціативну, невід’ємною складовою частиною якої є креативність як здатність до асоціативності. Креативність розуміємо як спроможність до подолання стереотипів і продукування безлічі віддалених асоціацій, а асоціативність – як одиницю психологічного аналізу креативності (Г. Айзенк, Н. Анчукова, Д. Гілфорд, С. Медник, Е. Торенс та інші).

Обґрунтовано сутність і структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов учнів молодших класів, яка трактується як *інтегративне утворення особистості, що складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, процесуального й рефлексивно-оцінного компонентів та забезпечується асоціативно-творчими компетентностями, які спрямовані на впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів*.

Мотиваційно-ціннісний компонент свідчить про наявність у студента мотивації до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів; *когнітивний* – про сукупності професійно орієнтованих конструктів асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів; *процесуальний* характеризує наявність у майбутнього вчителя асоціативно-творчих компетенцій; *рефлексивно-оцінний компонент* – спроможності до самоосвіти й саморозвитку щодо

ефективного застосування асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Відповідно до кожного компонента готовності визначено та обґрунтовано провідні *педагогічні умови*: розвиток стійкої мотивації й стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів для їх активного залучення до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів (мотиваційно-ціннісний), переформатування навчального змісту психолого-педагогічних, дидактичних і методичних дисциплін на підготовку майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів (когнітивний), інтеграція теоретичної, емпіричної та практичної підготовки студентів для набуття професійної компетентності в асоціативному навчанні іноземних мов учнів початкової школи, що дає змогу організувати єдиний освітній простір навчальної й науково-практичної діяльності студентів, направленої на максимальне наближення теоретичного навчання до практичного застосування асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі (процесуальний), спроможність до інноваційної діяльності, самоорганізації (рефлексивно-оцінний).

Для визначення ефективності підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи обґрунтовано відповідні критерії, показники та рівні (низький, середній і високий) як за окремими компонентами готовності, так і в цілому.

Високий (творчий) рівень готовності. Студент – майбутній учитель початкової школи *спроможний і готовий* до впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. На рівні *мотиваційно-ціннісного компонента готовності* студенту властиві такі мотиваційні тенденції у сфері асоціативного навчання іноземної мови учнів початкових класів (мотиваційно-цільовий компонент професійної компетентності): позитивне стійке ставлення, наявні мотиви глибокого усвідомлення його значущості, потреба й прагнення розвитку власної компетентності, усвідомлення значимості навчання молодших школярів іноземної мови за методом асоціативних символів, прагнення до професійної самоосвіти та самовдосконалення; *когнітивного* – професійна обізнаність у сфері асоціативного навчання іноземної мови учнів початкової школи (комунікативно-змістовий компонент професійної компетентності): знання іноземної мови як навчального предмету на високому рівні, розуміння сутності методу асоціативних символів та інших методів асоціативного навчання, знання технології розвитку творчості, креативності молодших школярів; *процесуального* – демонструє сформованість спеціальних компетентностей (операційно-діяльнісний компонент професійної компетентності): уміння самостійно конструювати модель навчально-виховного процесу; словесно спонукати учнів до мовної діяльності й управляти нею; ставити перед дітьми цікаві, але посилені комунікативно-творчі завдання, продукуючи безліч асоціацій; створювати та використовувати асоціативні символи для стимулювання мовної діяльності школярів; вести урок іноземною мовою в різних режимах; створювати комунікативно-сприятливий клімат на уроці; уміння

використовувати засоби емоційного впливу на учнів (у тому числі міміку, жестикуляцію); організовувати навчання іноземної мови за методом асоціативних символів та іншими асоціативними методами; *рефлексивно-оцінного* – має чітку рефлексивну позицію (рефлексивно-особистісний компонент професійної компетентності): адекватна самооцінка; на високому рівні сформовано особистісну й професійну потребу в саморозвитку; наявна активність і прояв особистісної ініціативи; вивчення, аналіз та узагальнення педагогічного досвіду щодо оптимізації процесу асоціативного навчання молодших школярів іноземної мови (за методом асоціативних символів та ін.); використання своїх педагогічних здібностей для самовдосконалення й підвищення ефективності навчального процесу; характерний високий рівень вербальної та невербальної креативності.

Середній (продуктивний) рівень готовності. Майбутній учитель *спроможний, але не готовий* до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи. На рівні *мотиваційно-ціннісного компонента* – мотиваційні тенденції у сфері асоціативного навчання іноземної мови молодших школярів: у студента наявна професійна мотивація, він відчуває потребу в розвитку власної готовності до асоціативного навчання іноземної мови учнів початкових класів; у нього виражена потреба в опануванні методу асоціативних символів та інших асоціативних методів, але в продукуванні нових ідей проявляє пасивність; *когнітивного компонента* – професійна обізнаність у сфері асоціативного навчання іноземної мови учнів початкової школи: достатній рівень володіння іноземною мовою; він знає про сутність методу асоціативних символів та інших методів асоціативного навчання посередньо; знання способів формування в молодших школярів іншомовної комунікативної компетентності; *процесуального компонента* – студент демонструє сформованість таких спеціальних компетентностей: уміє самостійно конструювати модель навчально-виховного процесу; не завжди ставить перед дітьми цікаві, але посилені комунікативні завдання; не завжди проводить урок виключно іноземною мовою; уміє використовувати деякі засоби емоційного впливу на учнів (у тому числі міміку, жестикуляцію); організовувати навчання іноземної мови за методом асоціативних символів та інших методів асоціативного навчання, проте в проблемних ситуаціях потребує сторонньої допомоги; *рефлексивно-оцінного компонента* – рефлексивна діяльність майбутнього вчителя характеризується адекватною самооцінкою; на достатньому рівні сформовано особистісну й професійну потребу в саморозвитку; не завжди проявляє активність та ініціативу; не завжди може самостійно приймати рішення; не повною мірою використовує свої педагогічні здібності для самовдосконалення й підвищення ефективності навчального процесу; характерний середній рівень вербальної та невербальної креативності.

Низький (репродуктивний) рівень готовності. Студент – майбутній учитель – *неспроможний і неготовий* до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи. На рівні *мотиваційно-ціннісного компонента* в майбутнього педагога відсутня чітка професійна мотивація до асоціативного навчання іноземних

мов молодших школярів, він не схильний до застосування методу асоціативних символів та інших асоціативних методів у навчанні учнів молодших класів іноземної мови; *когнітивного компонента* – студенту властива професійна обізнаність у сфері навчання іноземної мови молодших школярів засобами асоціативних символів такого ґатунку: рівень володіння іноземною мовою низький; сформовані на низькому рівні або не сформовані в повному об'ємі знання про сутність методу асоціативних символів й інших асоціативних методів; *процесуального компонента* – майбутній учитель демонструє сформованість спеціальних компетентностей на низькому рівні: він не вміє самостійно формулювати мету навчання та конструювати модель навчально-виховного процесу; ознайомлений із методом асоціативних символів, але не вважає за необхідне використовувати його в професійній діяльності; неспроможний проводити урок виключно іноземною мовою; у проблемних ситуаціях потребує сторонньої допомоги; може займатися лише відтворювальною діяльністю; *рефлексивно-оцінного компонента* – у рефлексивній діяльності самооцінку студента сформовано на неналежному рівні, на низькому – особистісну й професійну потребу в саморозвитку; він не проявляє активності та ініціативи, не вбачає самовдосконалення й підвищення ефективності навчального процесу метою власної діяльності, для нього властивий низький рівень вербальної та невербальної креативності.

За результатами констатувального експерименту, у якому брав участь 581 респондент, щодо рівня сформованості компонентів готовності студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів отримано дані, відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості професійної готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземної мови учнів початкової школи

Компонент	Рівень готовності					
	низький		середній		високий	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Мотиваційно-ціннісний	259	44,6	273	47	49	8,4
Когнітивний	418	71,9	145	25	18	3,1
Процесуальний	378	65,1	180	31	23	3,9
Рефлексивно-оцінний	337	58	210	36,1	34	5,9
Загалом	348	59,9	202	34,8	31	5,3

Результати констатувального зрізу щодо наявного стану підготовки студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів як важливої передумови проведення формульовального експерименту свідчать про важливість і водночас недостатній рівень професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Особливий інтерес викликали показники стосовно вміння майбутніх педагогів працювати за методом асоціативних символів, що потребує від них розвитку вербальної й невербальної креативності як показника творчої здібності особистості. При визначенні рівня вербальної креативності (тест А. Медника (РАТ) – тест віддалених асоціацій, адаптований Т. Галкіною та Л. Алексєєвою) за індексом оригінальності й унікальності отримано досить низькі показники (високий – 24 %, середній – 44 %, низький – 32 % та, відповідно, 9,3 %, 46 %, 44,7 %). Результати дослідження невербальної креативності (тест Е. Торренса) свідчать про те, що в більшості студентів переважає низький рівень креативності (42,7 %) і середній (41,6 %). Найменше студентів мають високий рівень невербальної креативності (15,3 %). Отримані загальні результати свідчать про середній та низький рівні розвитку як вербальної, так і невербальної креативності.

Дані констатувального експерименту слугували підставою для висновку про недостатню зорієнтованість системи підготовки майбутніх учителів на формування в них готовності до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. На основі аналізу результатів констатувального експерименту визначено зміст та основні способи реалізації системи підготовки студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

У четвертому розділі «**Система професійної підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів**» розроблено та впроваджено в практику систему підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи: у руслі системно-підсистемного аналізу представлено систему підготовки; проаналізовано змістове й процесуальне її наповнення; схарактеризовано форми та методи навчання в процесі підготовки; виокремлено основні етапи й педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземної мови учнів початкової школи, які знайшли своє відображення в моделі підготовки (рис. 2).

Система підготовки майбутніх учителів у досліджуваному аспекті є основою означеної підготовки загалом і являє собою комплекс взаємопов'язаних компонентів (*цільового, теоретико-методологічного, пізнавально-змістового, операційно-діяльнісного, діагностично-результативного*), які забезпечують цілеспрямований вплив на студентів для формування їхньої готовності до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, узагальненими індикаторами сформованості якої є професійна компетентність.

Системотвірна складова *цільового компонента* – адаптапована до існуючих кваліфікаційних характеристик фахівця модель майбутнього вчителя готового до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. В основу *теоретико-методологічного компонента* системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів покладено *компетентнісний підхід, який ув своїй методологічній основі у межахв-рамках*

підготовки фахівця тісно взаємодіє з іншими методологічними підходами та принципами.

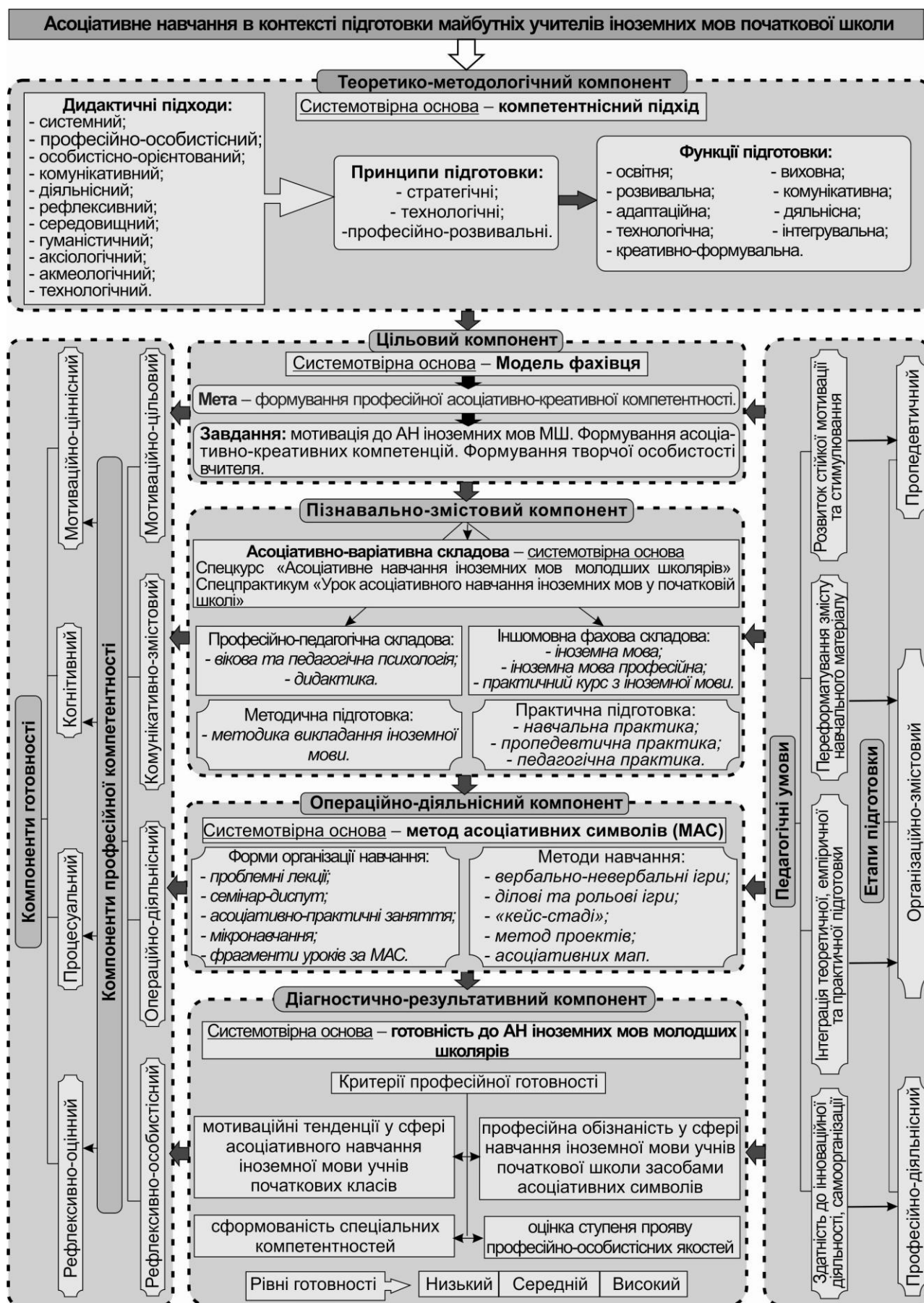

Рис. 2. Модель підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи

Результативною складовою цієї моделі є професійна компетентність майбутнього педагога, яка співвідноситься з його готовністю до окресленого виду діяльності. *Пізнавально-змістовий компонент* системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи забезпечують навчальні програми дисциплін, підручники та посібники з методики викладання іноземної мови в початковій школі. Системотвірною складовою пізнавально-змістового компонента системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів є два базових варіативних курси: спецкурс «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів» і спецпрактикум «Урок асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі». Системотвірна складова *операційно-діяльнісного компонента* системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів – метод асоціативних символів, який виконує подвійну функцію: як такий, що дає змогу розв'язати основні проблеми навчання іноземної мови молодших школярів, адже дає можливість учню сприймати мовний матеріал через усі аналізатори, а також як такий, що вивчається в процесі застосування інших методів і форм організації навчання студентів. До них ми відносимо такі методи навчання, як ділові та рольові ігри, «кейс-стаді», метод проектів, асоціативних мап, графічних символів, фонетичних асоціацій, а також форми організації навчання: проблемні лекції, семінар-диспут, асоціативно-практичні заняття, мікронавчання, фрагменти уроків за МАС, методичний портфоліо тощо. *Діагностично-результативний компонент* системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів полягає [ву](#) простеженні динаміки формування компонентів готовності студентів до такого виду діяльності.

Система підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів має поетапний характер: пропедевтичний, організаційно-змістовий, професійно-діяльнісний. *Пропедевтичний етап* зосереджено на формуванні мотиваційно-ціннісного компонента готовності. Установлено, що розвиток мотиваційно-пізнавальної сфери студентів носить циклічний характер: пізнавальний інтерес, стимул, мотив, ціннісні орієнтації, внутрішня професійна орієнтація, професійна готовність. Мета роботи викладачів вищого навчального закладу на цьому етапі полягає у формуванні в студентів початкового інтересу до асоціативного навчання іноземних мов, установки на необхідність спеціальної підготовки до такого виду навчання під час вивчення дисциплін «Вступ до спеціальності», «Загальні основи педагогіки», «Дидактика», «Вікова та педагогічна психологія» і практичного курсу з іноземної мови. Для цього використано багато вправ із залученням ігрових технологій. Важливого значення набула ділова гра, яка дає змогу студентам спробувати себе в ролі вчителя, відчувати необхідність професійного становлення й самовдосконалення. Саме навчальна робота студентів із використанням асоціативно-ділових ігор викликає в них інтерес до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

На другому – *організаційно-змістовому* – етапі відбувається формування когнітивного та процесуального компонентів готовності майбутніх педагогів до асоціативного навчання іноземних мов учнів молодших класів. Установлено, що формування *когнітивного компонента* потребує переорієнтації навчального змісту психолого-педагогічних дисциплін вищих навчальних закладів на підготовку майбутніх учителів до застосування асоціативного навчання молодших школярів, а це, відповідно, потребує нових елементів навчальної інформації. Запропоновано два шляхи модернізації змісту освітнього процесу у вищому навчальному закладі – інтенсивний та екстенсивний. Інтенсивний підхід передбачає введення до дисциплін, які вивчаються, креативно-асоціативної складової, наголошуючи на її важливості; екстенсивний – уключення в навчальний процес нових дисциплін асоціативного спрямування. У дослідженні застосовано обидва підходи: оптимізовано певні розділи й теми навчальних дисциплін щодо асоціативної складової та уведено спецкурс і спецпрактикум, які направлені на формування професійної готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Системотвірною складовою формування когнітивного компонента готовності студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів визначено впровадження варіативної складової, а саме: спецкурсу «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів» та спецпрактикуму «Урок асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі». Ці дисципліни передбачають ознайомлення студентів із сучасною асоціативною методикою навчання іноземних мов молодших школярів, націлюють їх на перспективний розвиток й активізацію методичного, креативно-асоціативного мислення, дають змогу створити необхідну базу для формування в майбутніх учителів компетентностей асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, які ґрунтуються на засвоєних знаннях про асоціативне навчання. У спецкурсі «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів», який передбачає 54 години (лекційних – 14, семінарських – 8, самостійна робота – 18, індивідуальна – 14), розроблено систему занять, яка включає комплекс методичних завдань, направлених на вдосконалення методичної підготовки майбутніх учителів в асоціативному навчанні іноземних мов молодших школярів. Викладач пояснює особливості підходів до засвоєння мови (біхевіористського та функціонального), аналізує чинники, які допомагають дітям вивчити іноземну мову (психомоторний, когнітивний, емоційний, лінгвістичний), розкриває особливості явища «імпринтингу» («вдруковування») матеріалу мови у свідомість дитини. У формуванні іншомовної компетенції молодших школярів на ранніх етапах їхньої навчальної діяльності важливою є організація навчального процесу на засадах асоціативної природи сприйняття, розуміння, запам'ятовування й відтворення навчальної інформації. Висвітлено проблеми навчання фонетики, лексики та граматики засобами асоціативного навчання, використання ігрових асоціативних вправ під час введення, опрацювання й тренування лексичних

одиниць, виокремлення етапів формування граматичних навичок з активним застосуванням асоціативних символів.

Представлено завдання для індивідуальної та самостійної роботи студентів: визначити мету й завдання асоціативного навчання, структуру, компоненти, принципи програми; проаналізувати складники змісту програми; завдання першого (другого) року навчання; установити, який мовний матеріал потрібно засвоїти учням протягом першого (другого) року навчання; визначити, які ігри (пісні, вірші) пропонувати для формування в дітей основ іншомовної комунікативної компетенції; проаналізувати методичні рекомендації програми; виявити рівні засвоєння тощо. Особливу увагу приділено вибору методів засвоєння граматичного, лексичного та фонетичного матеріалу за асоціативними методами навчання. Для цього студенти готують асоціативні вправи для введення й тренування звуків, які відсутні в рідній мові, придумують фонетичні зарядки, розробляють системи асоціативних символів для ознайомлення молодших школярів із буквами англійського (німецького, французького) алфавіту, аналізують символічну абетку Я. Коменського, яку представлено в праці «Світ навколо в картинках».

Друга складова змісту підготовки студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів – це спецпрактикум «Урок асоціативного навчання іноземної мови в початковій школі», який уключає практичні (8 годин) та лабораторні заняття (26 години), а також самостійну (10 годин) й індивідуальну роботи (10 годин). До кожного лабораторного заняття розроблено систему завдань пошукового характеру, виконання якої сприяє більш усвідомленому та глибокому засвоєнню знань, удосконаленню навичок і вмінь асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. На кожне заняття студенти готують фрагменти уроків за певними темами, тобто пропонуємо їм квазіпрофесійну діяльність із застосуванням асоціативних методів навчання.

Для розширення методичного кругозору студентів із метою формування їхнього образного мислення передбачено обов'язкове вивчення курсу «Дитяча іншомовна література». Навчальну дисципліну «Іноземна мова з методикою викладання в початковій школі» зосереджено, здебільшого, на використанні методу асоціативних символів у процесі навчання іноземної мови молодших школярів. Сформований когнітивний компонент передбачає оволодіння певною науково обґрунтованою та професійно доцільною системою знань, яка служить міцним фундаментом для формування професійної компетентності майбутніх учителів.

Процесуальний компонент готовності майбутніх учителів полягає в оволодінні студентами алгоритмом упровадження асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи й передбачає формування професійної компетентності в асоціативному навчанні. Окреслена підготовка вимагає застосування таких технологій, за допомогою яких той, хто навчається, є активним учасником і виступає не лише виконавцем, спостерігачем, а й бере активну участь у тому, що відбувається. Використано такі інтерактивні методи навчання: ділові й проблемні

ігри, мозковий штурм, тренінги, кейс-технології, проектування професійної діяльності (метод проектів), а також розкрито особливості організації індивідуальної та самостійної роботи студентів. Для сприяння розвитку творчо-асоціативної компетентності студентів використано: а) комплексні завдання (творчі діалоги в предметно-практичній діяльності; комплексні навчальні ігри); б) імітаційні діяльнісні завдання (рольова гра, зокрема спонтанного характеру; навчання дискусії, варіативність мовленнєвих ремарок); в) проектні завдання (метод проектів для розвитку самостійності й креативності); г) самоконтроль (навчання самоконтролю – завдання на розуміння контролю вчителя; спостереження та аналіз навчання своїх друзів; самоспостереження, аналіз, корекція й оцінка свого навчання) і самозабезпечення, що повністю відображено в методичному портфоліо студента (самостійний пошук способів розв'язання проблеми, у якій студент сам визначає засоби, шляхи, осмислює матеріал тощо).

Для формування специфічних компетентностей використано ігри, спрямовані на розвиток невербального спілкування студентів («The Bus» (Автобус), «Non verbal contact» (Невербальний контакт), «Show a proverb» (Покажи прислів'я), «Badges» (Значки), «Four positions» (Чотири позиції спілкування), «Associations» (Асоціації), «Fist, finger, palm»); технологію «кейс-стаді», за якою навчальний матеріал подається майбутнім учителям іноземних мов у вигляді асоціативних символів (кейсів); мікронавчання, що передбачає демонстрацію та аналіз фрагментів асоціативних уроків у межах скороченої тривалості уроку до п'яти хвилин; професійний методичний портфоліо, представлений у вигляді індивідуального, персонально дібраного пакету навчальних асоціативних матеріалів, які можна використати на уроках іноземних мов у початковій школі.

Крім того, спрямованість на асоціативне навчання мали лекції (*проблемна, лекція-дебати, проєктивна лекція*), практичні заняття (*розв'язання педагогічних ситуацій, створення тимчасових творчих груп, мікрОВикладання тощо*), тренінги, педагогічна практика студентів (*застосування методу асоціативних символів, методу асоціативних map тощо*).

Наприкінці організаційно-змістового етапу внутрішня суперечність між певними знаннями студентів і невмінням їх застосовувати в практичній діяльності спонукала нас до уведення третього професійно-діяльнісного етапу, який передбачав практичну підготовку майбутніх учителів до асоціативного навчання молодших школярів.

Третій – *професійно-діяльнісний* – етап підготовки майбутніх педагогів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів спрямований на формування рефлексивно-оцінного компонента готовності. На цьому етапі здійснено практичну підготовку – перехід від квазіпрофесійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка спеціально створювалася викладачем під час навчання у вищому навчальному закладі за допомогою моделювання педагогічних ситуацій, до безпосереднього розв'язання майбутніми вчителями професійних завдань у реальному навчальному процесі початкової школи. Цей етап практично

збігається з педагогічною практикою, яка дає можливість покращити підготовку майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. На практиці студенти використовують розроблені раніше (під час лабораторних занять у процесі їхньої квазіпрофесійної діяльності) фрагменти та розробки уроків із «Методичного портфоліо», підготовленого під час спецпрактикуму, а також розробляють нові, збагачуючи власний досвід проведення асоціативних уроків англійської мови в початковій школі, моделюють педагогічні ситуації, застосовуючи розробки нестандартних асоціативних уроків іноземної (англійської) мови для учнів початкової школи. Майбутні вчителі оволодівають професійною компетентністю в асоціативному навчанні іноземних мов молодших школярів на основі набутих компетенцій, що забезпечує їхню готовність до окресленого виду діяльності. Практична робота на аналізованому етапі сприяє розвитку прагнення до самоосвіти й умінь самоаналізу, самооцінки в галузі асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

На кожному етапі експериментального навчання основну увагу приділено формуванню певного компонента готовності. Проте така диференціація умовна, оскільки існує гнучкість переходу від одного етапу до іншого, тому що між ними простежуємо тісний взаємозв'язок, що й підтверджує цілісність системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

У п'ятому розділі **«Експериментальне дослідження ефективності підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи»** розкрито особливості організації та методики проведення експериментальної роботи; здійснено аналіз результатів педагогічного експерименту.

Дослідження проводили впродовж 2006–2014 років. Воно включало три етапи науково-педагогічного пошуку. *Перший* (2006–2008 рр.) – *пошуково-методологічний* – полягав у теоретичному дослідженні сучасного стану підготовки майбутніх учителів до навчання іноземних мов молодших школярів: проаналізовано досвід упровадження експериментальної методики асоціативного навчання іноземної мови в початковій школі (на базі експериментального майданчика вдосконалення навчання іноземної мови в ранньому віці, який функціонує з 2005 року під егідою Управління освіти Луцької міської ради); вивчено та проаналізовано наукову літературу з проблеми дослідження, розроблено програму й методику, визначено методологічні підходи до проблеми дослідження; теоретично обґрунтовано систему підготовки майбутніх учителів початкової школи; визначено педагогічні умови її успішної реалізації; розроблено критеріальну базу дослідження; проведено констатувальний експеримент; готувалися до друку публікації з теми наукового пошуку та здійснювалась апробація результатів дослідження в доповідях на конференціях.

Для проведення експериментальної роботи 360 студентів поділено на контрольні (177 студентів) й експериментальні (183 студенти) групи, дібрано та

проведено відповідні методики для визначення рівня готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. Результати констатувального експерименту підтвердили нульову гіпотезу й відсутність суттєвої відмінності високого, середнього та низького рівнів сформованості готовності студентів контрольних (5,85 %, 33,73 %, 60,42 %) й експериментальних (5,22 %, 40,53 %, 54,25 %) груп.

Другий етап (2008–2013 рр.) – *експериментальний* – пов'язаний із проведенням формувального експерименту щодо апробації та експериментальної перевірки моделі підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. У процесі експериментальної роботи основну увагу акцентовано на креативно-асоціативній складовій підготовки студентів, виокремлено та застосовано як традиційні, так і інноваційні форми організації навчання, які детально описано в четвертому розділі. В експериментальних групах (ЕГ) для формування креативно-асоціативної компетентності впроваджувалась інноваційна складова системи, для якої характерне гармонійне поєднання традиційного вивчення навчальних дисциплін із включенням до їх змісту асоціативних характеристик психологічного, дидактичного й методичного контексту з асоціативно-варіативною складовою підготовки. Під час цього етапу розроблено та впроваджено в навчальний процес варіативний спецкурс «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів» і спецпрактикум «Урок асоціативного навчання в початковій школі».

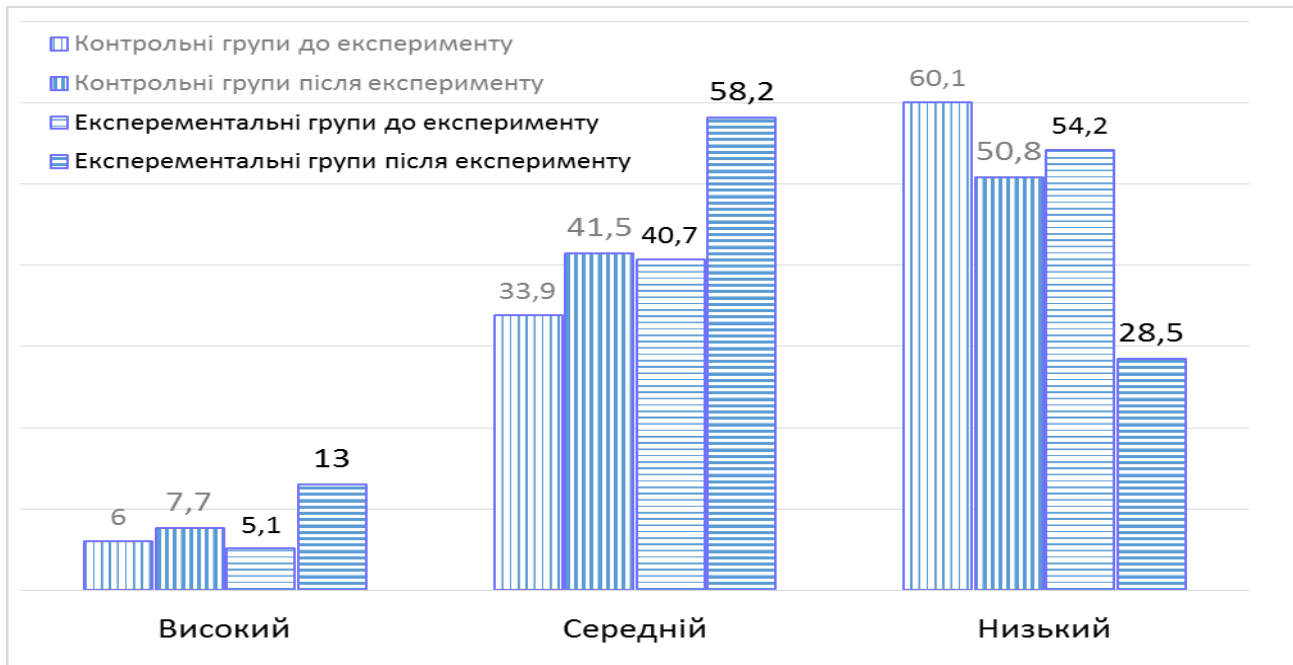

Рис. 3. Узагальнені показники сформованості рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, %

Третій етап (2013–2014 рр.) – *узагальнюючий* – уключав узагальнення та систематизацію отриманих результатів педагогічного експерименту; передбачав

кількісну і якісну обробку результатів експерименту, їх аналіз; уточнення загальних висновків. Опубліковано монографію «Підготовка майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів».

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність запровадження експериментальної системи підготовки й суттєву відмінність високого, середнього та низького рівнів сформованості готовності студентів контрольних (7,7 % проти 6,0 %; 41,5 % проти 33,9 %; 50,8 % проти 60,1 %) й експериментальних груп (13 % проти 5,1 %; 58,2 % проти 40,7 %; 28,5 % проти 54,2 %). Якщо високий і середній рівні вважати допустимими для впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, то можна побачити, що після проведення експерименту в КГ до роботи за означеним видом діяльності рекомендовано лише половину студентів (49,2 %), а в ЕГ – 71,2 %. Уважаємо, що такі зміни зумовлені реалізацією експериментальної системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. Іншим студентам рекомендовано навчання іноземних мов молодших школярів за традиційними методиками.

Слід зазначити, що порівняльний аналіз за результатами прикінцевих зрізів рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивного, процесуального та рефлексивно-оцінного компонентів готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів свідчить, що їхній розвиток взаємопов'язаний. Так, студенти, які продемонстрували стійкий інтерес до впровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, мали вищі показники знань і вмінь його застосовувати в практичній педагогічній діяльності.

Таблиця 2

Покомпонентний стан готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання молодших школярів, %

Група	Рівень	Компонент готовності							
		мотиваційно-ціннісний		когнітивний		процесуальний		рефлексивно-оцінний	
		поч. експ.	кін. експ.	поч. експ.	кін. експ.	поч. експ.	кін. експ.	поч. експ.	кін. експ.
ЕГ – 177 ст.	Високий	7,3	11,3	5,1	13	4,5	16,4	4,0	11,9
	Середній	49,7	63,8	30,5	57,1	38,4	55,4	43,5	57,1
	Низький	43	24,9	64,4	29,9	57,1	28,2	52,5	31,07
КГ – 183 ст.	Високий	8,7	11,5	3,8	5,5	6,0	7,1	4,9	6,6
	Середній	44,8	51,4	25,1	31,7	31,7	36,1	33,3	46,4
	Низький	46,5	37,1	71,1	62,8	62,3	56,8	61,8	47,0

Експериментальне навчання підтвердило ефективність запропонованої методики й спонукає до продовження роботи щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та поширення одержаного досвіду. Представлене розв'язання проблеми не вичерпує весь спектр означених науково-прикладних проблем. Потребує узагальнення застосування асоціативного

навчання під час викладання інших циклів дисциплін у початковій школі, технологічне обґрунтування інноваційних перспектив асоціативного навчання тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи, у результаті чого сформульовано такі висновки.

1. Розкрито теоретичні проблеми й сутнісні характеристики асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів у контексті підготовки майбутніх учителів.

Теоретико-методичний аналіз психолінгвістичних особливостей молодших школярів і лінгводидактичних основ навчання іноземних мов у початковій школі, а також власного досвіду наукового керівництва експериментальним майданчиком щодо впровадження асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі дає підстави констатувати, що діти значною мірою мислять не стільки словами, скільки образами, кодовою мовою уявлень й асоціацій. З огляду на це рекомендовано використовувати якомога більше різноманітних стимулів (асоціативних символів), які через задіяння різних аналізаторів (зору, слуху, смаку, дотику) й активізацію емоційної сфери учнів початкових класів сприяють створенню смислових зв'язків, стимулюванню, переключенню та розподілу уваги, покращенню запам'ятовування. Ці властивості оптимально реалізовувати за допомогою асоціативного навчання.

У результаті ретроспективного наукового аналізу психологічної, психолінгвістичної, лінгводидактичної й методичної складових асоціативного навчання визначено його ключові поняття. Асоціативне навчання – *це вербально-невербальна суб'єтно-об'єктна комунікація, у результаті якої формуються навчальні компетентності школярів*. Це процес взаємодії вчителя й учнів, спрямований на асоціативне засвоєння, відтворення та оперування змістом навчального матеріалу. Асоціативне навчання іноземних мов учнів початкової школи – *це вербально-невербальна взаємодія вчителя та учнів, у результаті якої через уключення асоціативних механізмів засвоєння матеріалу формується інішомовна комунікативна компетентність*. Метод асоціативних символів – *це спосіб взаємодії вчителя й школярів, виражений поєднанням мови, рухів, жестів, міміки, який забезпечує образне засвоєння навчальної інформації*. Цей метод покращує сприймання та відтворення інформації, розвиває уяву й фантазію, передбачає вивчення іноземної мови через імітацію, максимально наближену до реальності, та складає процесуальну основу асоціативного навчання.

Доведено, що асоціативне навчання доцільне й ефективне в процесі вивчення іноземної мови учнями початкової школи з першого класу. Установлено, що асоціативне навчання іноземних мов молодшими школярами в початковій школі представлено фрагментарно, оскільки відзначено недостатню обізнаність (поінформованість) майбутніх учителів у сфері асоціативного навчання іноземних

мов молодших школярів. Констатуємо відсутність опори на інтеграцію лінгвістичної, методичної, психолого-педагогічної та спеціальної підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів у вищих навчальних закладах.

2. Досліджено й науково обґрунтовано теоретико-методологічні основи підготовки майбутнього вчителя початкової школи, проаналізовано особливості впровадження компетентнісного підходу до окресленого виду діяльності.

У результаті теоретичного аналізу, експериментальних даних і практичного досвіду, які свідчать про ефективність та необхідність упровадження асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, розроблено цілісну структуру підготовки фахівців, спроможних навчати молодших школярів іноземної мови з першого класу в умовах асоціативного навчання. У контексті означеної проблеми проаналізовано різні підходи до тлумачення понять «підготовка», «професійна підготовка», «підготовка фахівця», «фахова підготовка», «спеціальна підготовка», «методична підготовка», «практична підготовка» й представлено власне їх трактування. Запропоновано визначення підготовки як *процесу набуття соціального досвіду через засвоєння певної навчальної інформації, що приводить до формування готовності як сукупності певних компетентностей*. Така інтерпретація підготовки дає змогу розглядати її як освітню діяльність, результат якої – готовність до виконання відповідного виду дій завдяки певному рівню сформованості сукупності компетенцій.

В ієрархії запропонованих понять предметом дослідження визначено підготовку майбутнього вчителя до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів як *складову професійної підготовки майбутніх учителів загалом, результативним показником якої є сформована готовність до такого виду діяльності*.

3-поміж підходів, які використовують в організації сучасної системи іншомовної освіти та підготовці фахівців, компетентнісний визначено як системотвірний. У руслі компетентнісного підходу здійснено теоретико-методологічне розмежування понять «компетенція» й «компетентність» за функціональними та видо-діяльнісними ознаками. Доведено, що результат утілення системи професійної підготовки – готовність, а результат формування моделі фахівця – професійна компетентність.

3. Розроблено й обґрунтовано систему підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи, представлено її поетапно.

Відповідно до мети наукового дослідження розроблено, обґрунтовано та впроваджено систему підготовки майбутнього вчителя до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи. Функціональності системи досягнуто за допомогою дотримання вимог безперервності, послідовності, поступового переходу від простого до складного, своєчасного діагностування, прогнозування, контролю, корекції й оцінки процесу опанування студентами знань, умінь і

навичок, необхідних для застосування асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, що забезпечується її поетапною реалізацією: *пропедевтичний, організаційно-змістовий та професійно-діяльнісний етапи*. Кожен із них забезпечує відповідний вид підготовки: теоретичну (набуття інтегрованих психолого-педагогічних і лінгвістичних знань), емпіричну (оволодіння фаховими вміннями, навичками та способами діяльності) і прикладну (оволодіння соціальними комунікаціями та фаховими компетенціями загалом на основі набутих умінь, навичок і способів діяльності). Принципи та умови підготовки до означеного виду діяльності забезпечують цілеспрямований вплив на студентів у формуванні їхньої готовності до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів, узагальненим індикатором сформованості якої є професійна компетентність.

У контексті системно-підсистемного аналізу системи підготовки майбутніх учителів початкової школи визначено компоненти, які представлено як підсистеми з орієнтацією на системотвірний складник кожної з них. Системотвірною складовою цільового компонента системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів виокремлено теоретичну, адаптовану до асоціативного навчання, модель майбутнього педагога; теоретико-методологічного – компетентнісний підхід; пізнавально-змістового – дві базові варіативні дисципліни: спецкурс «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів» та спецпрактикум «Урок асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів»; операційно-діяльнісного – метод асоціативних символів; діагностично-результативного – готовність майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Система підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів будується за дидактичними принципами, у яких відображено специфічні педагогічні закономірності зазначеного процесу підготовки: принципи, які визначають стратегію підготовки фахівця; принципи, що регулюють процес підготовки; принципи, які визначають спрямованість підготовки на особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя.

У реалізації системи підготовки увагу сконцентровано на засвоєння методу асоціативних символів, що дає можливість дитині сприймати мовний матеріал через усі аналізатори (зорові, слухові, мовленнєво-моторні й рухові), а також як такий, який із методичного погляду вивчається в процесі застосування інших методів і форм організації навчання. До них ми відносимо такі методи навчання студентів, як ділові та рольові ігри, асоціативні ігри, ігри невербального характеру, «кейс-стаді», метод проектів, асоціативні мапи, а також форми організації навчання: проблемні лекції, семінар-диспут, асоціативно-практичні заняття, мікронавчання асоціативних уроків, фрагменти уроків за МАС, методичний портфоліо.

Змістова складова запропонованої системи – методичне забезпечення, спрямоване на вдосконалення підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. Обґрунтовано доцільність, розроблено й упроваджено в навчальний процес вищого навчального закладу

програму та методичні рекомендації «Асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів» і спецпрактикуму «Урок асоціативного навчання іноземних мов у початковій школі», навчально-методичних матеріалів для студентів та вчителів англійської мови «Підготовка учителя до роботи з англомовною дитячою літературою», «Англійська мова для дітей молодшого шкільного віку загальноосвітніх навчальних закладів за методикою асоціативних символів», «Граючись учимось. Англійська мова». Ці матеріали дають змогу студентам не лише поглиблювати свій «діяльнісний» досвід у вивченні іноземних мов, але й учитись екстраполювати його на процес викладання іноземних мов у початковій школі з урахуванням усіх необхідних наукових засад (підходів, принципів, форм організації, методів і засобів навчання, контролю тощо), типових індивідуальних і вікових особливостей учнів. За такого розподілу матеріалів зміст навчальної дисципліни поглиблює, систематизовує та узагальнює знання студентів про асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів, передбачає проектування й забезпечує формування відповідних методичних асоціативних умінь.

Ефективність розробленої системи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів забезпечено реалізацією педагогічних умов, які виокремлено відповідно до компонентів готовності: розвиток стійкої мотивації та стимулювання (мотиваційно-ціннісний), переформатування навчального змісту (когнітивний), інтеграція теоретичної, емпіричної та практичної підготовки (процесуальний), здатність до інноваційної діяльності, самоорганізації (рефлексивно-оцінний).

4. Теоретично обґрунтовано сутність і структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Установлено, що результатом підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів є їхня готовність до означеного виду діяльності, яку розглянуто як *частковий прояв готовності фахівця до професійної педагогічної діяльності та визначено як складне системне утворення, що забезпечує її успішність*. Відзначено, що структуру готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання складають мотиваційно-ціннісний (ставлення й особистісні цілі), когнітивний (знання), процесуальний (уміння та навички), результативно-оцінний (особистісні якості) компоненти. Для кожного з них визначено показники досліджуваної готовності. Доведено, що компоненти професійної компетентності – мотиваційно-цільовий, комунікативно-змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивно-особистісний – визначають готовність майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів у критеріально-показниковому контексті. Мотиваційний критерій визначає ступінь сформованості в студента мотивації до асоціативного навчання, який дає йому змогу здійснювати навчання іноземної мови; когнітивний критерій – ступінь оволодіння студентом сукупністю знань про асоціативне навчання іноземних мов молодших школярів; операційно-діяльнісний критерій – рівень сформованості в

студента специфічних креативно-асоціативних компетентностей, умінь планувати та здійснювати навчальну діяльність; рефлексивно-особистісний критерій – ступінь сформованості в студента асоціативної креативності й здатності до самоосвіти та саморозвитку для ефективного здійснення асоціативного навчання іноземних мов учнів молодших класів.

5. Визначено критерії, рівні й стан готовності майбутнього вчителя початкової школи до асоціативного навчання іноземної мови молодших школярів.

На основі визначених критеріїв і показників здійснено якісну характеристику рівнів сформованості готовності майбутніх педагогів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів: низький, середній і високий. Це слугувало в нашій роботі основою для проведення емпіричного встановлення стану готовності майбутніх учителів до означеного виду діяльності.

За результатами констатувального експерименту вказано, що рівень розуміння майбутніми вчителями іноземних мов початкової школи сутності асоціативного навчання є недостатнім: 47 % майбутніх учителів не розуміють сутності асоціативного навчання; не ознайомлені із запропонованими технологіями асоціативного навчання, станом практичних напрацювань щодо методики його використання в процесі навчання іноземних мов молодших школярів, проте вони досить високо оцінюють його значимість і роль у процесі навчання іноземних мов учнів початкової школи.

6. Здійснено експериментальну перевірку ефективності впровадженої системи підготовки.

Експериментальна робота з перевірки ефективності системи підготовки студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів засвідчила позитивні результати. В експериментальних групах показники високого та середнього рівнів готовності студентів до асоціативного навчання зросли, відповідно, за мотиваційно-ціннісним компонентом – на 18,1 % проти 9,4 % у контрольних групах; за когнітивним – на 34,5 % проти 8,3 %; за процесуальним – на 28,9 % проти 5,5 %; за рефлексивно-оцінним – на 21,5 % проти 14,8 %. Це – очікуваний наслідок експериментальної роботи з розвитку професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов в асоціативному навчанні завдяки запровадженню експериментальної системи підготовки майбутніх спеціалістів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів.

Констатовано суттєві зміни в підготовці студентів контрольних й експериментальних груп і за рівнями сформованості загалом. Якщо в контрольних групах високий і середній рівні готовності майбутніх учителів до й після експериментального дослідження зріс на 9,3 % (1,7 % і 7,6 %), то в експериментальних – на 25,7 % (7,9 % та 17,5 %). За результатами формувального експерименту 71,2 % студентів експериментальних груп і 49,2 % – контрольних рекомендовано навчання іноземних мов молодших школярів за асоціативними методиками. Студентам, які залишилися на низькому рівні, рекомендовано працювати за традиційними методиками, оскільки вони не відповідають

визначеним критеріям: «хоче» – мотиваційні тенденції у сфері асоціативного навчання іноземної мови учнів початкових класів; «знає» – професійна обізнаність у сфері навчання іноземної мови учнів початкової школи за асоціативним навчанням; «уміє» – сформованість базових та спеціальних компетентностей у сфері асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи; «має для цього здібності» – психічні й індивідуальні властивості фахівця, що необхідні майбутнім учителям в асоціативному навчанні іноземної мови учнів початкової школи (особлива роль невербальної креативності); властива рефлексія.

Зазначено, що після впровадження моделі підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземної мови молодших школярів в навчальний процес у студентів відбулося переосмислення теоретичних знань, навичок і вмінь на основі їх застосування на практиці; подальше формування та розвиток професійно-методичних навичок і вмінь; оцінка власного рівня сформованості фахової компетентності відповідно до висунутих вимог; створення позитивної мотивації майбутнього вчителя англійської мови початкових класів.

Для перевірки на статистичну значущість змін, які відбулися в процесі формувального експерименту, визначено для порівняння рівні значимості, що вважаються істотними. Для даних, які представлено порядковою шкалою, ми використали критерій однорідності «хі-квадрат» (χ^2), за яким результати $\chi^2_{0,05}$ засвідчують, що достовірність відмінностей характеристик експериментальної й контрольної груп після закінчення експерименту становить 95 %. Доведено, що початкові стани експериментальних і контрольних груп збігаються, а кінцеві (після закінчення експерименту) – різняться. Зроблено висновок, що ефект змін обумовлено саме застосуванням експериментальної підготовки майбутніх учителів. Отже, статистично підтверджено дієвість запропонованої системи формування готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання, за допомогою якої в студентів за освітнім напрямом «Початкова освіта» сформовано мотиваційно-ціннісну, когнітивну, процесуальну й рефлексивно-оцінну складові цієї готовності. Система підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи є дієвою й статистично обґрунтованою.

Таке розв'язання проблеми не вичерпує весь спектр означених науково-прикладних питань. Потребує узагальнення застосування асоціативного навчання під час викладання інших циклів дисциплін у початковій школі, технологічного обґрунтування інноваційних перспектив асоціативного навчання тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Гусак Л. Є. Підготовка майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи : монографія / Л. Є. Гусак ; за ред. П. М. Гусака. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 364 с.

Навчально-методичні посібники та матеріали

2. Гусак Л. Є. Англійська мова у професійному спрямуванні : навч.-метод. розробка для студ. II курсу пед. ін-ту, спец. «Початкове навчання», «Дошкільне виховання» / Л. Є. Гусак, М. І. Гей. – Луцьк : Надстир'я, 2009. – 76 с.
3. Гусак Л. Є. Цікава англійська : навч.-метод. розробка для самостійної роботи студ. немовних спец. / Л. Є. Гусак, М. І. Гей, Л. Є. Смалько, Н. П. Яцишин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 150 с.
4. Гусак Л. Є. Англійська мова для дітей старшого дошкільного віку загальноосвітніх навчальних закладів за методикою асоціативних символів : підручник / Л. Є. Гусак, О. І. Гунько, Н. Р. Єфименко, С. В. Стадник ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Луцьк : Волин. старожитності, 2010. – 138 с.
5. Гусак Л. Є. Англійська мова для дітей молодшого шкільного віку загальноосвітніх навчальних закладів за методикою асоціативних символів : підручник / Л. Є. Гусак, О. І. Гунько, Н. Р. Єфименко, С. В. Стадник ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Луцьк : Волин. старожитності, 2011. – 104 с.
6. Гусак Л. Є. Навчально-методичне забезпечення курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» / Л. Є. Гусак, В. В. Панченко, Т. В. Воробйова // Соціальна педагогіка : навч.-метод. посіб. : у 2 ч. Ч. 2. / за ред. П. М. Гусака, Л. К. Грицюк. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – С. 553–561.
7. Гусак Л. Є. Програма з англійської мови для дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу (з урахуванням асоціативних методів) / Л. Є. Гусак, С. В. Гунько ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Луцьк : Волин. старожитності, 2010. – 28 с.
8. Гусак Л. Є. Навчально-методичний комплект (програма, посібник і методичні рекомендації) з вивчення англійської мови дітьми дошкільного навчального закладу : підручник / Л. Є. Гусак, О. І. Гунько, С. В. Стадник ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Луцьк : Волин. старожитності, 2011. – 195 с.
9. Гусак Л. Є. First Steps in Teaching English : метод. рек. щодо організації пед. практики з викл. англ. мови [для студ. пед. ін-ту, спец. «Педагогічна освіта», спеціалізація – іноземна мова] / Л. Є. Гусак, М. І. Гей, Н. П. Яцишин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. – 52 с.
10. Гусак Л. Є. Граючись учимось. Англійська мова : прогр. та метод. рек. / Л. Є. Гусак, С. В. Гунько, З. С. Лещенко [та ін.]. – К. : Редакції газет з дошк. та поч. освіти, 2013. – 88 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).

11. Гусак Л. Є. Підготовка учителя до роботи з англomовною дитячою літературою : навч.-метод. розробка [для студ. та учителів англ. мови]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 72 с.

Статті у наукових фахових та зарубіжних виданнях

12. Гусак Л. Є. Застосування методу асоціативних символів в процесі вивчення англomовного лексичного матеріалу / Л. Є. Гусак // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. «Педагогічні науки». – 2011. – № 17. – С. 15–19.

13. Гусак Л. Є. Роль образної пам'яті в процесі навчання молодших школярів іноземній мові / Л. Є. Гусак // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. «Педагогічні науки». – 2012. – № 8. – С. 49–54.

14. Гусак Л. Є. Роль комп'ютерного тестування під час викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах / Л. Є. Гусак, С. Ф. Гедз // Вісник Харк. держ. акад. культури. – Вип. 38 / відп. ред. В. М. Шейко. – Х. : ХДАК, 2012. – С. 286–300.

15. Гусак Л. Є. Психологічні передумови асоціативного навчання іноземної мови учнів першого класу / Л. Є. Гусак // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [ред. кол. : Н. С. Побірченко (голов. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 43, ч. 2. – С. 119–128.

16. Гусак Л. Є. Аспекти асоціативного навчання в педагогічній спадщині Яна Амоса Коменського / Л. Є. Гусак // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [ред. кол. : М. Т. Мартинюк (голов. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 43, ч. 3. – С. 58–65.

17. Гусак Л. Є. Психологічні особливості асоціативного засвоєння англomовного матеріалу молодшими школярами / Л. Є. Гусак // Наукові записки Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. «Педагогіка і психологія». – Вип. 35/ [ред. кол. : В. І. Шахов (голов. ред.) та ін.]. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 72–77.

18. Гусак Л. Є. Мнемічна діяльність молодших школярів у процесі їх асоціативного навчання іноземної мови / Л. Є. Гусак // Вісник Харк. держ. акад. культури / відп. ред. В. М. Шейко. – Х. : ХДАК, 2013. – С. 242–249.

19. Гусак Л. Є. Професійна компетентність учителя / Л. Є. Гусак // Науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. «Педагогічні науки». – 2013. – Вип. 8 (257). – С. 43–49.

20. Гусак Л. Є. Структура і критерії готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи / Л. Є. Гусак // Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. «Педагогіка». – 2013. – № 2. – С. 211–216.

21. Гусак Л. Є. Підготовка студентів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів: змістова складова / Л. Є. Гусак // Вісник Черкас. нац.

ун-ту ім. Б. Хмельницького. Сер. «Педагогічні науки». – 2013. – № 40 (293). – С. 32–36.

22. Гусак Л. Є. Роль пізнавальних процесів в асоціативному навчанні іноземних мов молодших школярів / Л. Є. Гусак // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». – Дод. 2 до Вип. 31 : «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – К. : Гнозис, 2013. – С. 113–119.

23. Гусак Л. Є. Оцінювання креативності в процесі вирішення навчальних завдань учнями молодших класів / Л. Є. Гусак, Т. В. Воробйова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». – Дод. 2 до Вип. 31 : «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – К. : Гнозис, 2013. – С. 119–126.

24. Gusak L. Y. Psychological and pedagogical prerequisites for language teaching of younger pupils after the method of associative symbols / L. Y. Gusak // Наукові записки Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. «Педагогіка і психологія» / [редкол. : В. І. Шахов (голов. ред.) та ін.]. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2013. – Вип. 40. – С. 7–11.

25. Гусак Людмила. Динаміка сформованості компонентів готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземної мови учнів початкової школи. / Людмила Гусак // Науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. «Педагогічні науки». – 2014. – Вип. 6 (283). – С. 137–144.

26. Gusak L. Y. Multimedia lecturing and discussions in teaching English in higher educational establishments / L. Y. Gusak, N. P. Jatcyszyn // Zamojskie studia i materialy. Seria «Pedagogika». – Nr. 1 (26). – Zamość, 2008. – S. 201–209.

27. Gusak L. Y. Współdziałanie w procesie nauczania na zaięnczach języka angielskiego / L. Y. Gusak, M. I. Gej, L. Y. Smalko // Zamojskie stugia i materiały. Seria «Pedagogika». – Nr. 3(30). – Zamość, 2009. – S. 255–263.

28. Гусак Л. Є. Інноваційні підходи до застосування рольових ігор при вивченні іноземної мови соціальними педагогами. Współczesne strategie i wyzwania edukacyjne : зб. наук. пр. / Л. Є. Гусак, С. Ф. Гедз // redakcja naukowa Piotr Mazur, Dorota Sikora. – Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie. Chełmskie Towarzystwo Naukowe, 2010. – С. 255–263.

29. Гусак Л. Є. Методологічні основи застосування методу асоціативних символів в навчанні іноземної мови в початковій школі / Л. Є. Гусак, С. В. Гунько, З. Лещенко, О. Чухнова // Edukacja wczesnoszkolna wzmięniajcejsię rzeczywistości / Red. P. Mazur, E. Miterka. – Chelm, 2011. – S. 202–222.

30. Gusak L. Y. Associative technologies in teaching English to primary school pupils // L. Y. Gusak // Zamojskie studia I materiały. Seria «Pedagogika». – Nr. 1. – Zamość, 2011. – S. 165–173.

31. Gusak L. Y. Techniki mikronauczania w roswoju kompetencji nauczania / L. Y. Gusak, L. Y. Smalko // Zamojskie stugiaimateriały. Seria «Pedagogika». – T. XIV, zeszyt 1. – Zamość, 2012. – S. 185–193.

32. Gusak L. Y. Program szkolnictwa uczniów szkoły podstawowej przy urzyciu metody symboli asocjacyjnych / L. Y. Gusak // Oświata i nauka bez granic. Nauka, oświata, prawo, zarządzanie. Wyższa szkoła informatyki i umiejętności. – Nr. 2 (1). – Łódź, 2013. – S. 87–102.
33. Gusak L. Y. Continuous education as an essential condition for the development of ukrainian society / L. Y. Gusak, S. F. Gedz // Scientific bulletin of Chełm. Section of pedagogy / pod. red. : Piotr Mazur (przewodniczący), Iwona Oleksa (sekretarz), Mariusz Gwozda a in. – Nr. 1. – Chełm, 2012. – P. 92–99.
34. Gusak L. Y. The development of professional foreign language competence in students majoring in philology / L. Y. Gusak, S. F. Gedz // Scientific bulletin of Chełm. Section of pedagogy / pod. red. : Piotr Mazur (przewodniczący), Iwona Oleksa (sekretarz), Mariusz Gwozda a in. – Nr. 1. – Chełm, 2012 – P. 41–50.
35. Гусак Л. Е. Содержательная составляющая подготовки будущего учителя начальной школы к ассоциативному обучению иностранным языкам младших школьников / Л. Е. Гусак // Азимут научных исследований: педагогика и психология : ежекварт. науч. журн. – № 2 (3). – Тольяти : НП «Ин-т направленного образования», 2013. – С. 8–11.
36. Gusak L. Y. Kształcenie nauczycieli jnzyków obcych szkoły podstawowej: tradycje, doświadczenif, perspektywy / L. Y. Gusak // Zamojskie stugia i materiały. Seria «Pedagogika». – T. XV, zeszyt 1. – Zamość, 2013. – S. 145–157.

Публікації в інших виданнях

37. Гусак Л. Є. Самостійна робота як визначальний фактор успішності та ефективності навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи навчання / Л. Є. Гусак // Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України : матеріали Міжнар. наук. - практ. конф. – Ялта, 2007. – С. 59–61.
38. Гусак Л. Є. Опыт модульно-рейтингового обучения студентов Волынского государственного университета имени Леси Украинки. Сравнительная педагогика в условиях Международного сотрудничества и европейской интеграции / Л. Є. Гусак // Сборник материалов II Междунар. науч. конф. – Брест : Изд-во БрГУ, 2006. – С. 209–216.
39. Гусак Л. Є. Оцінювання в педагогічній підготовці майбутнього вчителя / Л. Є. Гусак // Проблеми вищої пед. освіти у світлі рішень II Всеукр. з'їзду працівників освіти і виступу Президента України Л. Д. Кучми. Ч. 1. – К. : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2002. – С. 242–244.
40. Гусак Л. Є. До питання про підготовку та укладання програм з курсу «Англійська мова» для студентів неспеціалізованих факультетів вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації / Л. Є. Гусак // Матеріали II Міжнар. соц.-пед. конф. (24–25 квіт. 2007 р.). – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – С. 267–273.

АНОТАЦІЇ

Гусак Л. Є. Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2014.

У дисертації здійснено теоретичний аналіз та узагальнення основних аспектів проблеми підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. У роботі визначено сутність провідних понять «асоціативне навчання», «підготовка», «фахова підготовка», «спеціальна підготовка», «методична підготовка», «практична підготовка». Проаналізовано поняття «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», визначено їхню структуру та компоненти. Результатом підготовки майбутнього вчителя до асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів визначено його готовність до окресленого виду діяльності. Установлено критерії, показники та рівні компонентів готовності. На основі аналізу створеної моделі майбутнього вчителя іноземних мов початкової школи розроблено й утілено в навчальний процес вищого навчального закладу експериментальну систему підготовки майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи.

Ключові слова: асоціації, асоціативне навчання, іноземні мови, молодші школярі, метод асоціативних символів, підготовка, загальнопедагогічна підготовка, фахова підготовка, спеціальна, методична, практична, компетентнісний підхід, компетенції, компетентності, професійна компетентність, готовність, готовність до асоціативного навчання молодших школярів.

Гусак Л. Е. Теоретические и методические основы подготовки будущих учителей к ассоциативному обучению иностранным языкам младших школьников. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2014.

В диссертации осуществляются теоретический анализ и обобщение основных аспектов проблемы подготовки будущих учителей к ассоциативному обучению иностранным языкам младших школьников. Уделяется внимание психологическим особенностям младших школьников, лингводидактичной и технологической основам ассоциативного обучения, методу ассоциативных символов, технологии его применения. Целями ассоциативного мышления является получение новых оригинальных идей, создание смысловых связей, стимуляция внимания, улучшение запоминания. Учитывая вышесказанное, существует потребность в правильно

организованном обучении, что включало бы формирование у школьников навыков переключения и распределения внимания; задействования различных анализаторов (зрения, слуха, вкуса, осязания); использование эмоциональности для приучения учащихся начальных классов целенаправленно слушать, смотреть, наблюдать; яркие впечатления и положительные эмоции; наглядность для создания образного представления и формирования определенного понятия, повышения познавательной, мыслительной деятельности учащихся.

В работе отмечается эффективность внедрения метода ассоциативных символов как языка движений, жестов, мимики, представлений и ассоциаций. Этот метод улучшает восприятие и воспроизведение информации, развивает воображение и фантазию, предусматривает изучение иностранного языка через имитацию, максимально приближенную к реальности, и составляет процессуальную основу ассоциативного обучения.

Раскрыта многоплановость самого понятия «ассоциация» и его роли и значимости в восприятии и воспроизведении учебной информации. Предложено определение ассоциативного обучения как процесса взаимодействия учителя и учащихся, направленного на ассоциативное усвоение, воспроизведение и оперирование содержанием учебного материала. По результатам теоретического анализа, экспериментальных данных и практического опыта, которые свидетельствуют об эффективности и необходимости внедрения ассоциативного обучения иностранным языкам младших школьников, возникает потребность в целостной подготовке специалистов, способных обучать младших школьников иностранному языку в условиях ассоциативного обучения. В связи с этим определены цели научного исследования, которые заключаются в теоретико-методологическом обосновании и экспериментальной проверке системы подготовки, которая обеспечивает готовность будущих учителей к реализации ассоциативного обучения иностранным языкам младших школьников.

В диссертации определена сущность ведущих понятий «подготовка», «профессиональная подготовка», «специальная подготовка», «методическая подготовка», «практическая подготовка». В контексте компетентностного подхода осуществлен анализ понятий «компетенция», «компетентность», «профессиональная компетентность»; определены структура и компоненты профессиональной компетентности. Результатом подготовки будущего учителя к ассоциативному обучению иностранным языкам младших школьников выступает его готовность к очерченному виду деятельности. Определены критерии, показатели и уровни компонентов готовности.

На основе анализа созданной модели будущего учителя иностранных языков начальной школы разработана и предлагается для воплощения в учебный процесс вузов система подготовки будущих учителей к ассоциативному обучению иностранным языкам младших школьников, которая имеет поэтапный характер.

Ключевые слова: ассоциации, ассоциативное обучение, иностранные языки, младшие школьники, метод ассоциативных символов, подготовка, общепедагогическая подготовка, профессиональная подготовка, специальная, методическая, практическая, компетентностный подход, компетенции, компетентности, готовность, готовность будущих учителей к ассоциативному обучению младших школьников.

Gusak L. Theoretical and methodological basis of training future teachers for the associative teaching the foreign languages to primary school pupils. – On the manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of pedagogical sciences, specialty 13.00.04. – theory and methods of professional education. – M. P. Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2014.

In the thesis a theoretical and experimental study of the problem of training future teachers for associative teaching foreign languages to primary school pupils is presented. The author defines the essence of the leading concepts: «associative teaching», «method of associative symbols», «training», «professional training», «special training», «methodological training», «practical training», «competence approach», «competence», «professional competence of foreign language teachers». A special attention is paid to the notions «competence approach» and «competence», «professional competence», its structure and components. Readiness of future teachers for associative teaching of the foreign languages to primary school pupils is considered to be the result of training. The author determines the criteria and levels of the readiness. The structure of readiness and its components, their criteria, indications and levels are presented in the work. A model of the future primary school teacher of foreign languages is presented in the thesis. On its basis the author has worked out and described the experimental system of training future teachers for associative teaching of foreign languages to primary school pupils.

Key words: association, associative teaching, primary school pupils, foreign languages, younger learners, method of associative symbols, training, professional training, special training, methodological training, practical training, competence approach, competence, professional competence, readiness, readiness for associative teaching of the foreign languages to young learners.